

Kazimiera Orzechowska-Kowalska

Współczesny pielgrzym na szlaku do Santiago de Compostela

Turystyka Kulturowa nr 4, 36-55

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Kazimiera Orzechowska-Kowalska, AWF w Krakowie

Współczesny pielgrzym na szlaku do Santiago de Compostela

Słowa kluczowe: pielgrzymowanie, sanktuarium św. Jakuba w Santiago de Compostela, ruch pielgrzymkowy na Camino de Santiago, pielgrzym na szlaku do relikwii św. Jakuba

Streszczenie

Pielgrzymowanie do Santiago de Compostela znane jest od XI w. W okresie średniowiecza powstało wiele traktów, którymi do relikwii św. Jakuba peregrynowali mieszkańcy z całej Europy. Spadek znaczenia sanktuarium nastąpił w XV/XVI w. Powtórny renesans pielgrzymowania do Composteli widoczny jest od XX w. Wielką w tym zasługą papieża był Jan Paweł II. Obecnie tysiące ludzi podejmuje trud wędrowania, aby wzorem poprzedników przeżyć spotkanie z Bogiem, poznać siebie samego, otaczającą człowieka przestrzeń. Motywy, którymi kierują się w swojej peregrynacji są różnorodne i trudne do interpretacji. W artykule przedstawiono pilotażowe wyniki badań ankietowych pielgrzymów, którzy dotarli do Composteli w 2011 r.

Wstęp

Zjawisko pielgrzymowania było i jest obecne w każdej kulturze niezależnie od miejsca występowania czy stopnia rozwoju religii. Ta szczególna praktyka, o wysokiej wartości duchowej, skupia w sobie wiele przejawów okazywania pobożności – powiązana jest z modlitwą, sakramentami, wyrzeczeniami, także z elementami sztuk plastycznych – architekturą, rzeźbą czy wytworami rzemiosła artystycznego.

Od czasów zamierzchłych ludzie wędrowali do świętych miejsc – świętych gór, rzek, drzew, ale i obiektów stworzonych przez człowieka – świątyń, martyriów czy mauzoleów. Z biegiem czasu wytyczano szlaki pielgrzymkowe, którymi przemieszczali się ludzie, aby w miejscach świętych oddać cześć Bogu, podziękować za okazane łaski, prosić o przebaczenie. Zjawisko pielgrzymowania ulegało ciągłej ewolucji pod wpływem uwarunkowań historycznych, politycznych, kulturowych, ale i religijnych doktryn. To, co w wędrowce człowieka w przestrzeni geograficznej było i pozostało niezmiennie, to pragnienie obcowania z *sacrum*. Jest to widoczne w każdej religii świata, szczególnie w chrześcijaństwie, islamie czy religii buddyjskiej [Jackowski 2003, ss. 115-125].

Genezy peregrynacji w chrześcijaństwie należy szukać w tradycji judaistycznej i Biblii. W Ewangelii znajdujemy relację z wędrowki Jezusa wraz z rodzicami do Jerozolimy na święto Paschy czy kobiet do grobu Chrystusa. Już z końcem I w. n.e. chrześcijanie udają się do Ziemi Świętej, aby nawiedzać miejsca związane z działalnością Zbawiciela. Po okresie prześladowań pierwszych chrześcijan pojawiają się ośrodki związane z grobami męczenników i świętych (*loca sacra*). Do nich wędruje grzeszny człowiek w poszukiwaniu orędowników u Boga, wierząc w szczególną moc, jaka emanuje z grobu świętego. Zjawisko przybrało na sile w okresie średniowiecza. W XII w. kult relikwii, jako wyraz pobożności ludowej, został poparty przez Kościół Powszechny. W całej Europie rozwijały się centra pielgrzymkowe o znaczeniu lokalnym i ponadregionalnym, choć sama peregrynacja nie należała do oficjalnej liturgii kościoła. Szczególne znaczenia nabrały miejsca, do których odbywano pielgrzymki większe (*peregrinationes maiores*) [Manikowska 2008, ss. 5-6]. Były to: Jerozolima – centrum chrześcijaństwa, uświęcona miejscami działalności Chrystusa; Rzym – pełen relikwii świętych, w których szczególne miejsce zajmowały groby św. Piotra i Pawła; oraz Santiago de Compostela z relikwiami św. Jakuba Większego Apostoła.

Powstanie ośrodka pielgrzymkowego w Santiago de Compostela

W IX w. na terenie hiszpańskiej prowincji Galicja odkryto grób jednego z uczniów Chrystusa – św. Jakuba Większego (Starszego). Według tradycji chrześcijańskiej w I w. n.e. apostoł miał prowadzić ewangelizację Półwyspu Iberyjskiego. Po zakończeniu misji wrócił do Jerozolimy, gdzie pomiędzy rokiem 42 a 44 został zamordowany z rozkazu króla Judei Heroda Agrypy. Był pierwszym spośród apostołów męczennikiem. Po śmierci uczniowie przewieźli ciało na teren Hiszpanii i pochowali na rzymskim cmentarzu w miejscowości *Iria Flavia* niedaleko galicyjskiego miasteczka Padron. Te wydarzenia, jak i późniejsze, owiane są wieloma legendami.

Przez prawie osiem wieków grób św. Jakuba był nieznan. Dopiero na początku IX w. sarkofag z ciałem apostoła w cudowny sposób został odnaleziony. Miejsce pochówku na wzgórzu *Libredon* wskazało zjawisko określane mianem spadających gwiazd (światła gwiazd – *lac. campus stellae*). Dało to etymologiczną podstawę nazwy dzisiejszego sanktuarium w Composteli. Drugi człon nazwy miasta Santiago pochodzi od określenia *Sant Iago – Sanctus Iacobus* (św. Jakub)¹ [Jackowski 2000, ss. 17-19; Alsina 2003, ss. 57-73].

Autentyczność odkrytych relikwii św. Jakuba potwierdził biskup Teodomir. Z polecenia władcy Asturii Alfonsa II Cnotliwego wybudowano nad grobem kościół, wokół którego powstała osada o nazwie *Locus Sancti Iacobi* („Jakub Apostoł”). Z końcem X w. podczas najazdu Almanzora, wodza kalifów kordobańskich, sanktuarium zostało zniszczone, ale grób świętego uszanowano. Po wyzwoleniu miasta, podjęto decyzję o odbudowie kościoła. Na początku XII w. Santiago zostało podniesione do rangi arcybiskupstwa, a Alfons VI zdecydował o budowie nowej, większej katedry. Znaczenie ośrodka wzrosło po ustanowieniu przez papieża Kaliksta II Roku Jubileuszowego².

Wieść o odkryciu domniemanego grobu św. Jakuba rozeszła się lotem błyskawicy po całej Europie. Rzesze pątników wyruszyły w drogę do Composteli, początkowo z terenów Galicji, a w okresie późniejszym z całego kontynentu. Wykorzystywano istniejące drogi komunikacyjne i handlowe, tworząc sieć szlaków pielgrzymkowych. Jednym z pierwszych pątników był wspomniany Alfons II Cnotliwy, który przybył do Santiago prawdopodobnie z Oviedo (współczesny szlak zw. Camino Primitivo). Za rzeczywistego twórcę pierwszej pielgrzymiej trasy (tzw. wielkiej drogi św. Jakuba – *magnum iter Sancti Iacobi*) uważa się księcia Nawarry – Sancho III. Z biegiem czasu powstawały kolejne trakty prowadzące do compostelańskiego sanktuarium. Były to: Camino Portugués (Droga Portugalska) mające swój początek w Lizbonie, Camino Inglés (Droga Angielska) z Anglii – Canterbury, Camino del Norte (Droga Północna) prowadzące wzdłuż wybrzeża Zatoki Biskajskiej czy Via de la Plata (Droga Srebrna) z Sewilli na południu Półwyspu Iberyjskiego. Jednak największe znaczenie dla pątnictwa, ale i kultury Europy miała Trasa Francuska (Camino Francés) [Jackowski 2000, ss. 20-21].

Pątnicy, którzy podejmowali trud peregrynacji do Santiago de Compostela mieli różne powody i cele swojej wyprawy – szukanie wstawiennictwa u świętego, uczczenie jego relikwii, uzyskanie odpustów, wypełnienie ślubów czy nałożonej przez duchownego pokuty. Wszystkich łączył trud drogi i miejsce, do którego zierali. Poczucie wspólnoty kształtowało europejską jedność kulturową, która znalazła odbicie w literaturze, sztuce, także w rozwoju ekonomicznym terenów, przez które prowadził szlak. Wznoszono romańskie kościoły pielgrzymkowe i klasztory, szpitale, karczmy, mosty, brukowano trakty,

¹ Etymologię słowa można też interpretować: *compositum tellus* – miejsce spoczynku ważnej osoby; *Santiago*, y *cierra España* – „Synu Gromu ratuj Hiszpanię” – z tekstu Ewangelii dowiadujemy się, że Chrystus nazwał św. Jakuba synem gromu ze względu na jego porywczy charakter; szerzej F.L. Alsina, *Santiago, una ciudad para el Apòstol*, [w:] *Santiago – la Europa del Peregrinaje*, Barcelona 2003.

² Rok Jubileuszowy (Rok Święty) ogłaszany jest dla sanktuarium w Santiago, kiedy dzień 25 lipca (imieniny Jakuba) wypada w niedzielę. Występuje to w cyklu 5-6-6-11 lat. Ostatni Rok Święty miał miejsce w roku 2011, kolejny wypadnie w 2021 r.

rozprzestrzeniały się nowe osiągnięcia cywilizacyjne. Zachowane średniowieczne dziedzictwo budzi zachwyty współczesnych pielgrzymów i turystów. Jednak obok motywu religijnego, którym kierowała się większość pątników, w tle widoczny był aspekt świecki – ciekawość świata, zdobycie uznania czy nawiązanie kontaktów handlowych. Ten motyw poznawczy był mocno krytykowany przez teologów katolickich (m.in. Tomasza z Kempis czy Marcina Lutra).

Pielgrzymia zdążającego do świętego miejsca w Composteli wyróżniał strój. Był to długi płaszcz, który chronił przed chłodem i deszczem, na głowie kapelusz z szerokim rondem, w ręku sękaty kij (laska), na którym zawieszano bukłak na wodę. Na ramieniu wędrujący miał przewieszoną torbę lub sakwę, w niej pożywienie, dokumenty, pieniądze. Bogatsi pątnicy na nogi zakładali buty lub sandały, biedniejsi wędrowali boso. Znakiem pielgrzymia była muszla – atrybut przyczepiony do kapelusza, płaszcza czy torby [Ohler 2000, s. 277; Wyrwa 2009, ss. 32-43].

Peregrynacje do relikwii św. Jakuba największe znaczenie miały między XI a XV w. Od czasów reformacji, która negowała kult świętych i ich relikwii, odpustów, ale także okresu walk religijnych XVI – XVII w., ruch pątniczy do Santiago de Compostela zamarł na kilka wieków. W związku z zagrożeniem ze strony angielskiego korsarza F. Drake'a, relikwie apostoła zostały ukryte. Odnaleziono je w 1879 r., ich autentyczność potwierdził papież Leon XIII w wydanej bulli [Jackowski 2000, s. 18].

Odkrycie na nowo „Camino de Santiago” nastąpiło w XX w.³. Wielką w tym zasługą papieża Jana Pawła II, który pielgrzymował do compostelańskiego sanktuarium. Z jego inicjatywy odbyły się u „stóp relikwii św. Jakuba” Światowe Dni Młodzieży (1982 r., 1989 r.). Istotnego znaczenia nabrały też słowa papieża, który mówił: „*pielgrzymki do Santiago były jednym z przemożnych czynników, które sprzyjały wzajemnemu zrozumieniu różnych narodów. [...] z Santiago kieruję do Ciebie Europo wołanie pełne miłości; odnajdź siebie samą; odkryj swe początki; tchnij życie w swe korzenie*”⁴. Papieskie orędzie ożywiło europejską tradycję związaną z pielgrzymowaniem do sanktuarium św. Jakuba. Rada Europy powołała do życia Europejski Szlak Pielgrzymkowy (1987 r.), a UNESCO wpisało w roku 1985 miasto Santiago, a w roku 1993 Camino de Santiago na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego⁵. Podjęte decyzje światowych organizacji ukazały, jak wielkie znaczenie dla historii i kultury ma ten średniowieczny trakt, będący przykładem jedności Europy na przestrzeni wieków. Rozpoczęły się szeroko zakrojone badania historyczno-artystyczne związane z kultem św. Jakuba oraz proces odtwarzania w Europie dawnych szlaków prowadzących do słynnego sanktuarium. Hiszpańskie władze regionalne i lokalne zapoczątkowały intensywne prace na rzecz rewitalizacji miejscowości, przez które przebiega szlak oraz odtworzenie infrastruktury przydatnej pielgrzymom. Podjęte działania oraz promocja trasy przyczyniły się do wzrostu liczby pielgrzymujących i turystów.

Współczesny pielgrzym na Camino de Santiago

Na przestrzeni wieków do Santiago de Compostela zdążali ludzie wszystkich stanów, władcy i osoby święte, świeccy i mnisi, mężczyźni, kobiety, dzieci. W średniowieczu było ich rocznie ok. pół miliona osób [Ohler 2000, s. 30; Jackowski 2000, s. 18]. W czasach

³ Powszechnie mówi się o Camino de Santiago w liczbie pojedynczej. W rzeczywistości pod tym pojęciem kryje się cała sieć traktów pielgrzymich zarówno na terenie Hiszpanii, jak i w innych krajach europejskich. Najczęściej określenie to utożsamia się z Drogą Francuską (Camino Francés). W przeszłości, również obecnie jest to szlak, którym wędruje największa liczba pielgrzymów.

⁴ Jan Paweł II na zakończenie swojej pielgrzymki do Hiszpanii, w obecności pary królewskiej, przewodniczących europejskich Konferencji Episkopatu, osobistości świata polityki i kultury – wygłosił orędzie zwane *Akt Europejski*. Jego pełny tekst został wydany m.in. przez Bractwo św. Jakuba Apostoła w Więclawicach Starych; patrz Jan Paweł II, *Akt Europejski*, Więclawice Stare 2011, ss. 2,5.

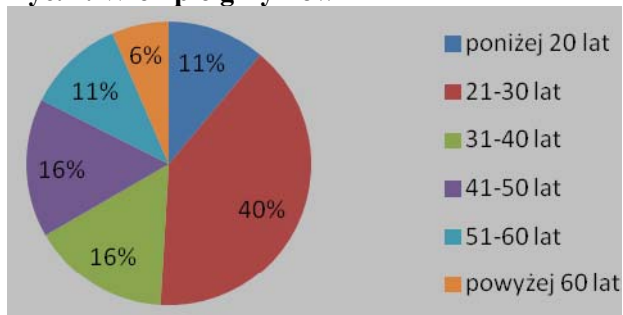
⁵ W popularyzację szlaku włączyły się także środki masowego przekazu oraz publikacje książkowe. Jedną z ważniejszych była pozycja pt. *Pielgrzym*, dzieło P. Coelho (1987 r.).

współczesnych podobnie tysiące pątników z całego świata zmierza ku relikwiom św. Jakuba. Dane statystyczne z archiwum katedry w Santiago wskazują, że ruch pielgrzymkowy wzrasta każdego roku⁶. W 2011 r. zarejestrowanych pielgrzymów (na podstawie *Composteli*)⁷ było 183366 (w roku 1985 – 690 osób; 1995 – 19821; 2005 – 93924; 2009 – 145877). Liczba pątników wyraźnie wzrasta w Latach Jubileuszowych (w roku 1999 – 154613; 2004 – 179944; 2010 – 272135).

W związku z rosnącym zainteresowaniem pielgrzymowaniem do relikwii św. Jakuba podjęto próbę charakterystyki współczesnego pielgrzyma na Camino de Santiago. W literaturze przedmiotu spotyka się zazwyczaj opracowania dotyczące historycznego rozwoju sanktuarium i prowadzących do niego dróg lub danych statystycznych obrazujących dynamikę wzrostu liczby wędrujących, które prowadzi Biuro Obsługi Pielgrzyma (Oficina del Peregrino) w Composteli. W niniejszym artykule, na podstawie sondażu diagnostycznego, podjęto próbę bardziej szczegółowej charakterystyki osób docierających po trudach wędrowania do Santiago. Przygotowano kwestionariusz ankiety w czterech językach: polskim, angielskim, francuskim oraz włoskim⁸. Ankieta zawierała 41 pytań, które w większości miały charakter zamknięty. W kwestionariuszu znalazło się 26 pytań jednokrotnego wyboru, 15 wielokrotnego wyboru (stąd na niektórych rycinach suma odsetek jest większa niż 100%). Poza pytaniami dotyczącymi pielgrzymowania do relikwii św. Jakuba, próbowano także ukazać związek pomiędzy pielgrzymowaniem do Santiago i pielgrzymowaniem do innych sanktuariów znajdujących się w ojczyźnie badanej osoby, jak i poza granicami kraju zamieszkania.

Ankietowanie zostało przeprowadzone w okresie od 1.07.2011 do 31.08.2011 na grupie 121 osób, wyłonionych losowo, które odbyły wędrowkę do Santiago de Compostela⁹. Miejszem wypełnienia kwestionariusza było albergue (schronisko pielgrzymie) znajdujące się przy Europejskim Centrum Pielgrzymkowym im. Jana Pawła II na Monte de Gozo w Santiago. Pilotażowe badania zaplanowano i przeprowadzono za zgodą kierującego ośrodkiem o. Romana Wcisło ze Zgromadzenia Saletynów.

Ryc. 1. Wiek pielgrzymów

Źródło: opracowanie własne

W liczącej 121 osób grupie pielgrzymów, które podjęły się wypełnienia ankiety, było 65 kobiet (54%) i 56 mężczyzn (46%). Jest to wynik odmienny od statystyki prowadzonej przez Biuro Obsługi Pielgrzyma przy katedrze w Santiago¹⁰. Nieco ponad połowę respondentów (51%) stanowiły osoby poniżej 30 roku życia; najliczniej reprezentowaną grupą okazał się przedział wiekowy 21-30 lat, który wskazały 43

osoby (40%) – ryc. 1. Najmłodszy ankietowany miał 12 lat, najstarszy 71 lat (ryc. 2).

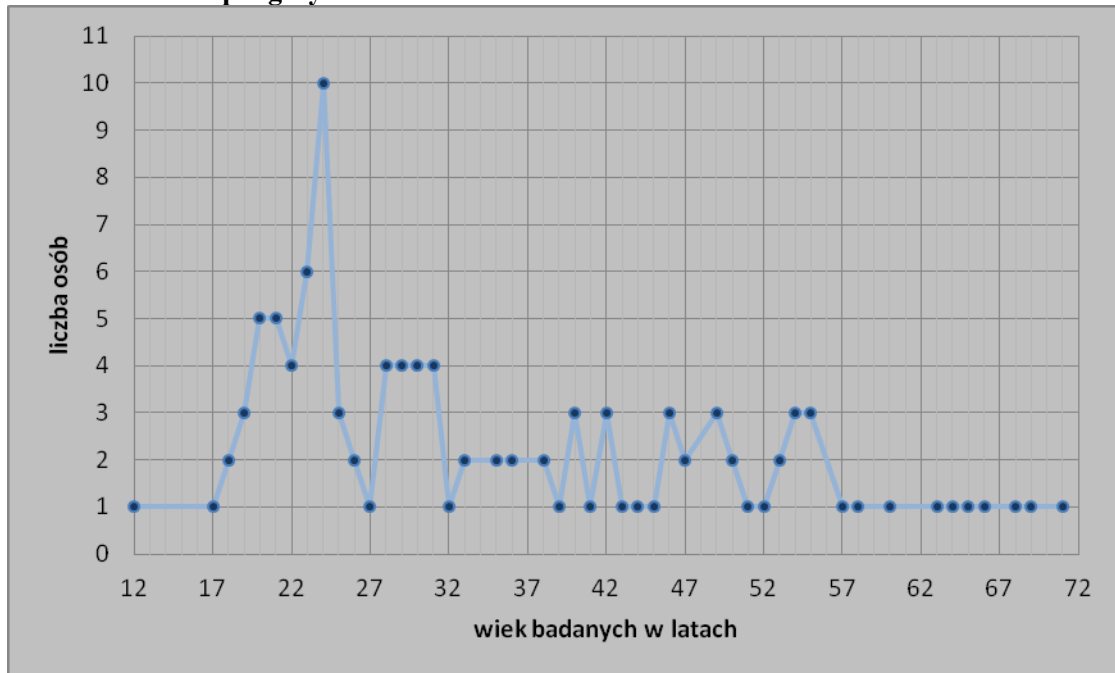
⁶ Biuro prowadzi statystykę przybywających do sanktuarium pielgrzymów. Wypełniają oni specjalną ankietę, w której podają płeć, wiek, zawód, kraj pochodzenia, miejsce rozpoczęcia pielgrzymki, sposób odbycia drogi, motyw pielgrzymki. Wszelkie dane statystyczne zamieszczone w artykule pochodzą ze źródła www.peregrinossantiago.es/esp/peregrinar/peregrinos-crtistianos [dostęp z dnia: 17 i 19.10.2012 r.].

⁷ *Compostela* – to świadectwo odbycia pielgrzymki, które wzorowane jest na średniowiecznym oryginale (tekst łaciński z XIV w.). Wydawane na podstawie *credencialu* (specjalnego paszportu pielgrzyma, w którym zbierane są stemple potwierdzające przejście) osobom, które dotarły do katedry w Santiago de Compostela pieszo, na rowerze lub konno. Odcinek wymagany do otrzymania *Composteli* – to ostatnie minimum 100 km pieszo, 200 km na rowerze i konno (dopuszczona jest też forma na wózku inwalidzkim). Na podstawie wydanych świadectw prowadzona jest statystyka pielgrzymów.

⁸ Pytania do ankiety zostały przygotowane przez Annę Litewkę.

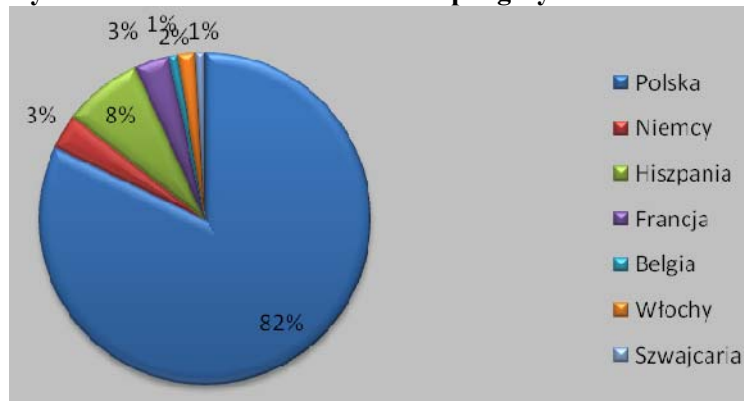
⁹ Ankiety dostarczono do Europejskiego Centrum Pielgrzymkowego drogą lotniczą. Odebrane zostały przez autorkę z Santiago de Compostela z końcem 2011 r.

¹⁰ Według tych danych do Composteli częściej pielgrzymują mężczyźni (58%) niż kobiety (42%).

Ryc. 2. Rozkład wieku pielgrzymów

Źródło: opracowanie własne

Według oficjalnej statystyki Biura Pielgrzyma, do relikwii św. Jakuba pielgrzymują osoby z całego świata, z wyraźną dominacją Europejczyków. Największymi grupami narodowościowymi są: Hiszpanie, Niemcy, Włosi¹¹. Polskich pielgrzymów w roku 2006 było 600, w roku 2011 już 1820 (ok.1%). Znajdujemy się na trzynastym miejscu w statystyce pielgrzymiej. To ogromny, ponad trzykrotny wzrost w przeciągu pięciu lat. Wzrastająca liczba Polaków może mieć związek z pojawieniem się na polskim rynku wydawniczym wielu publikacji na temat Jakubowego Szlaku oraz działalnością albergue na Monte de Gozo w

Ryc. 3. Struktura narodowościowa pielgrzymów

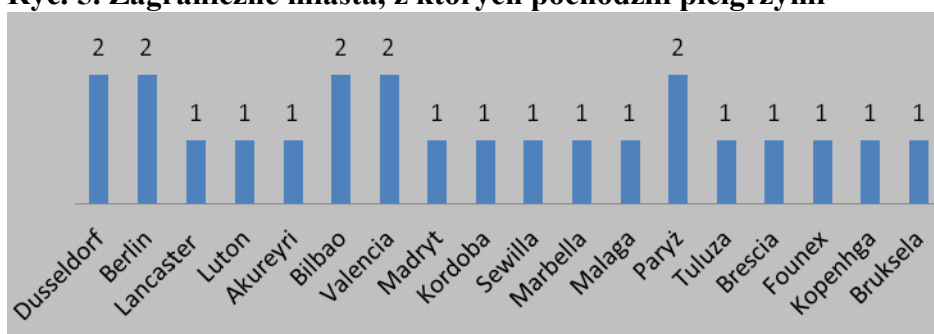
Źródło: opracowanie własne

Większość pielgrzymów (98 osób) pochodziła z dużych ośrodków miejskich. Z polskich miast najczęściej wymieniano Warszawę, Łódź, Kraków oraz Wrocław (ryc. 4). Natomiast z miast zagranicznych – Dusseldorf, Berlin, Paryż, Bilbao oraz Walencję (ryc. 5).

¹¹ Pielgrzymi hiszpańscy stanowią grupę zdecydowanie największą – ok. 54%; pielgrzymów niemieckich jest ok. 9%, włoskich prawie 7%. Grupę ok. 30% stanowią pielgrzymi z pozostałych krajów europejskich i pozaeuropejskich.

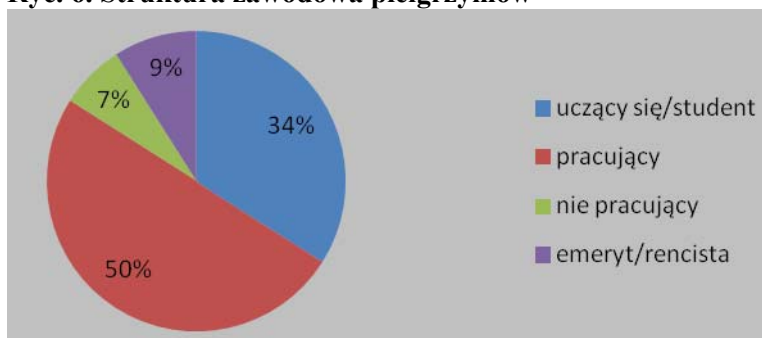
Ryc. 4. Polskie miasta, z których pochodzili pielgrzymi

Źródło: opracowanie własne

Ryc. 5. Zagraniczne miasta, z których pochodzili pielgrzymi

Źródło: opracowanie własne

Połowa respondentów spośród tych, którzy odpowiedzieli na pytanie, to osoby zatrudnione na podstawie szeroko rozumianych umów o pracę (57 osób), co trzeci badany (45 osób – 34%) okazał się osobą uczącą się. Zbliżony poziom osiągnęła liczba emerytów – 11 osób (9%) i osób niepracujących – 8 osób (7%) – ryc. 6. Wśród zawodów wymienionych przez badanych znalazło się aż 37 różnych profesji. Najliczniejszą grupą byli nauczyciele (19 osób – 28%) oraz informatycy (4 osoby – 6%).

Ryc. 6. Struktura zawodowa pielgrzymów

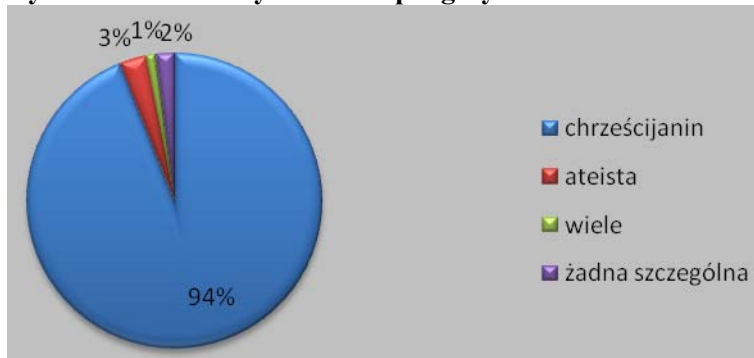
Źródło: opracowanie własne

Szlak św. Jakuba był i jest propagowany przez kościół katolicki. W przeszłości wielkimi opiekunami trasy był zakon benedyktyński, zwłaszcza z opactwa w Cluny. Obecnie wędrują tym traktem ludzie z całego świata, bez względu na wyznanie czy osobisty stosunek do religii. Wśród ankietowanych osób przeważającą grupą byli chrześcijanie (94%), w tym katolicy stanowili 85%, protestanci 3%, a 6% nie określiło konkretnie swojego wyznania

chrześcijańskiego¹². Brak wiary w Boga zadeklarowało 3% osób. Pozostali respondenci odpowiedzieli, iż Bóg jest dla nich uniwersalny i nie wyznają żadnej szczególnej religii (2%), bądź wyznają ich wiele (1%) – ryc. 7.

Ryc. 7. Struktura wyznaniowa pielgrzymów

Źródło: opracowanie własne

Zdecydowana większość badanych twierdziła, iż informacje dotyczące istnienia szlaku św. Jakuba uzyskała bezpośrednio od osób, które przeszły go osobiście (58%). Ponad 30% respondentów wiadomości czerpała z książek (37%) oraz od osób, które o szlaku słyszały (31%). Spośród środków masowego przekazu największą ilość głosów otrzymał Internet (13%) oraz prasa i telewizja – po 10% (ryc. 8).

Ryc. 8. Sposób pozyskiwania informacji o Szlaku św. Jakuba

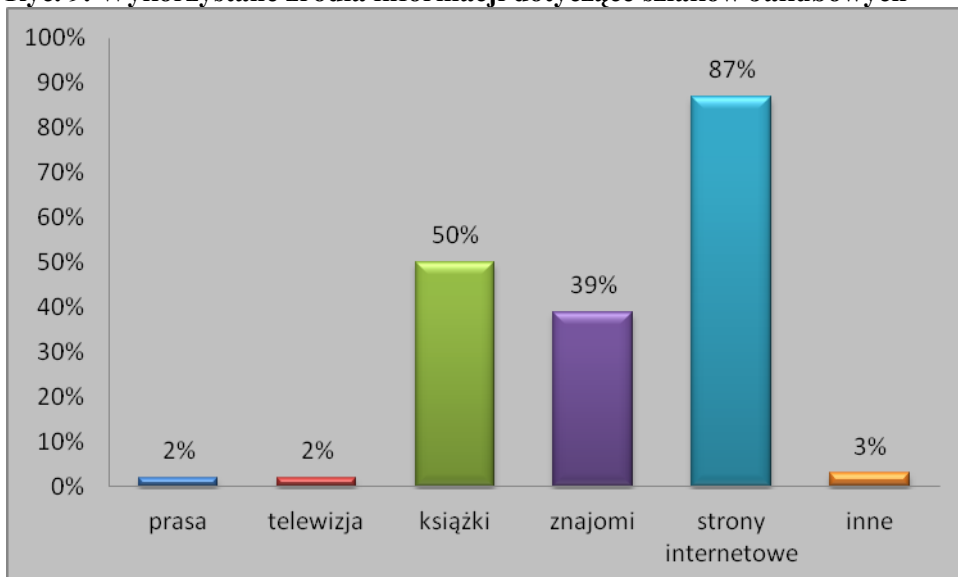
Źródło: opracowanie własne

Uzyskane odpowiedzi dotyczące czerpania wiedzy o szlaku św. Jakuba wskazały, że poza osobistymi wrażeniami osób, które przeszły trasę, istotnym źródłem były publikacje książkowe (37%). W języku polskim ukazało się ich ok. piętnastu. Blisko połowa (46%) badanych sięgnęła po lekturę dzieła P. Coelho pt. *Pielgrzym* (pozycję wskazywali zarówno pielgrzymi polscy, jak i obcokrajowcy) oraz A. Kołaczkowskiego-Bochenka pt. *Nie idź tam człowieku* (37%) – w tym wypadku pozycję wskazywali pielgrzymi polscy. Pozostałymi wydawnictwami były przewodniki oraz publikacje o charakterze pamiętnikowym, które w pewnym stopniu wpisują się w nurt późnośredniowiecznych czy nowożytnych relacji pielgrzymich.

Przygotowując się do wyruszenia na szlak pielgrzymkowy 92% respondentów poszukiwało konkretnych informacji dotyczących wybranej przez siebie trasy. Największą popularnością cieszyły się w tym przypadku strony internetowe (87%), książki – głównie przewodniki (50%) oraz znajomi (39%). Niewielki odsetek odpowiedzi wskazał na prasę, telewizję, Stowarzyszenia/Bractwa św. Jakuba czy organizowane spotkania/prelekcje na temat szlaków Jakubowych (ryc. 9).

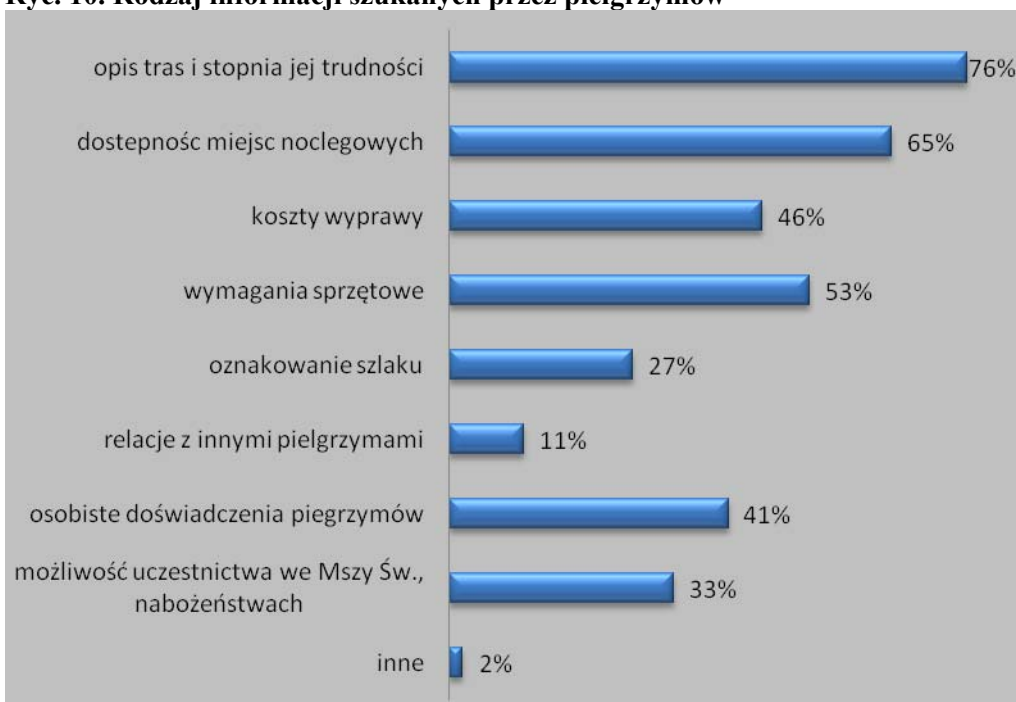
¹² Mogło to być zarówno wyznanie katolickie, protestanckie czy prawosławne.

Ryc. 9. Wykorzystane źródła informacji dotyczące szlaków Jakubowych

Źródło: opracowanie własne

Najczęściej przyszli wędrowcy szukali odpowiedzi na pytania: dotyczące trasy (76%), noclegów (65%) oraz wymagań sprzętowych (53%). Znaczną grupę osób interesowały: informacje związane z kosztami wyprawy (46%), osobiste doświadczenia pielgrzymów (41%) oraz możliwości uczestnictwa w Mszy Św. w trakcie pielgrzymki (33%) – ryc. 10.

Ryc. 10. Rodzaj informacji szukanych przez pielgrzymów

Źródło: opracowanie własne

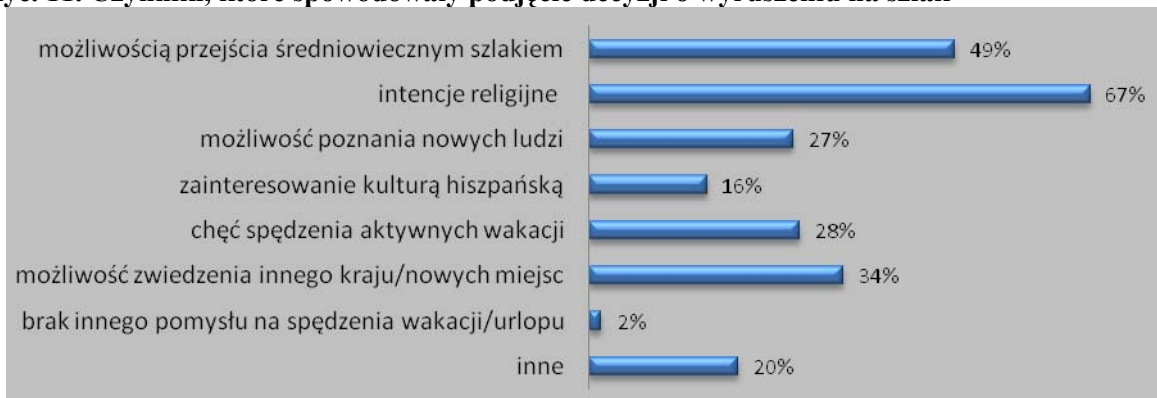
Dla większości respondentów (71%) informacje, których poszukiwali okazały się wystarczające, choć niektóre dane były trudne do odnalezienia. Co ciekawe, pokryły się z wypowiedziami osób, dla których były one niepełne. Trudności w odszukaniu wiadomości lub ich brak dotyczyły: noclegu (zakres usług, lokalizacja, ilość miejsc w albergue, godziny otwarcia, ceny), możliwości uczestnictwa w Mszy Św. (godzina, miejsce), trasy (opis, oznakowanie przy przejściu przez miejscowości, plany miast) oraz miejsca zakupu/otrzymania paszportu pielgrzyma (credencial) – tab. 1.

Tab. 1. Porównanie odpowiedzi osób, dla których zdobyte informacje były wystarczające z osobami, dla których były one niewystarczające

Typ informacji	Brak informacji	Trudności w znalezieniu informacji
Albergue		
- zakres oferowanych usług (np. występowanie kuchni, naczyń)	+	+
- dokładna lokalizacja	+	+
- ceny	+	+
- ilość miejsc	+	-
- godziny otwarcia i zamknięcia	+	-
- alternatywne noclegi (hostele, kwatery prywatne, sale gimnastyczne)	-	-
Trasa		
- odległości pomiędzy miejscowościami	+	+
- opisy miejscowości/oznakowanie	+	+
- plany miast	+	+
- opisy poszczególnych szlaków, np. Camino Portugués	+	+
- informacje dotycząca stopnia trudności	-	+
- występowanie alternatywnych odcinków/szlaków	-	+
Informacje o Mszy Św. – miejsce, godzina	+	+
Ceny, koszty wyjazdu	+	+
Credencial		
- warunki otrzymania	+	-
- miejsce nabycia	-	+
Supermarkety		
- położenie	+	-
- informacje o pracy supermarketów	+	-
Wymagania sprzętowe	+	-
Informacje dotyczące pogody	-	+
Dojazd na miejsce rozpoczęcia wędrówki	-	+

Źródło: opracowanie własne

Za główne przyczyny wyruszenia na Camino de Santiago zostały uznane: intencje religijne (67%), możliwość przejścia średniowiecznym szlakiem pielgrzymkowym (49%) oraz zwiedzenie innego kraju (34%). Mniej więcej, co trzeci respondent (27%) rozpoczął swoją wędrówkę ze względu na możliwość: poznania nowych ludzi, spędzenia aktywnych wakacji (28%). Co szósty badany twierdził, iż powodem podjętej decyzji wyruszenia na Camino de Santiago była chęć poznania kultury hiszpańskiej. Znikome znaczenie miał dla badanych brak pomysłu na wykorzystanie czasu wolnego (2%) – ryc. 11. W rozmowach prywatnych pojawiały się też i inne przyczyny podjęcia pielgrzymki, jak: namowa bądź chęć towarzyszenia bliskiej osobie, chęć poznania samego siebie i sprawdzenia swoich możliwości oraz chęć uczestnictwa w przygodzie.

Ryc. 11. Czynniki, które spowodowały podjęcie decyzji o wyruszeniu na szlak

Źródło: opracowanie własne

Niezmiernie interesującą, ale trudną do interpretacji jest odpowiedź na pytanie, jaki motyw był podstawą wyruszenia współczesnego pielgrzyma na drogę Jakubową¹³. W ankiecie, którą obecnie wypełniają pątnicy w Biurze Pielgrzyma w Santiago podane są trzy motywy peregrynacji: religijny, religijny i inny oraz inny. Przez motyw „inny” rozumie się: kulturowy, turystyczny, sportowy. Wcześniej rozróżniano: religijny, religijno-kulturalny, inny¹⁴. Analiza statystyki dotycząca motywacji wyruszenia na Camino de Santiago przez współczesnego pielgrzyma, którą prowadzi wspomniane Biuro, wskazuje na zmianę preferencji w ostatnich dekadach. Do końca ubiegłego stulecia religijny charakter wędrówki deklarowała większość pątników, choć widoczna już była tendencja spadkowa (od ok. 62% do ok. 50%)¹⁵. W roku 2011 ponad połowa pątników (51%) deklarowała jako główny motyw swojej wędrówki – „religijny i inny”. Prawdziwą formę pielgrzymki, według wytycznych kościoła katolickiego¹⁶ – motyw „religijny” wskazało już tylko ok. 43% osób.

Czy oba motywy wskazane przez Biuro Pielgrzyma – „religijny” i „religijny i inny” należałoby ze sobą łączyć? Czy w grupie osób deklarujących „motyw religijny i inny” nie ma pielgrzymów o motywacji duchowej, których interesuje także dziedzictwo Camino de Santiago? Warto też zwrócić uwagę na osoby niewierzące, dla których istotne jest otrzymanie *Composteli*. Jednak jeśli są to osoby poszukujące wiary – często pod wpływem Drogi, odnajdują ją: „pięćdziesiąt pięć lat żyłem odwrócony od Boga. Teraz chcę stanąć przed Nim i prosić, by mnie przyjął do swojej gromadki” [A. Kołaczkowski-Bochenek 2009, s. 237]. Zagadnienie jest niejednoznaczne, ponieważ początkowy cel „caminowicza” może ulec zmianie w trakcie wędrówki. Z własnych obserwacji autorki i prowadzonych rozmów w trakcie sześciu wypraw, większość współtowarzyszy mówiła, iż Camino de Santiago to czas sprawdzenia siebie, poznania kraju, zabytków architektury, nowych osób, przeżycia przygody. Sfera przeżyć czysto duchowych czy religijności pozostawała w tle rozmowy.

¹³ Wśród polskich badaczy, którzy podjęli tematykę określenia współczesnego pielgrzyma i jego motywacji wyruszenia na Camino de Santiago jest m.in. S. Burdziej, 2005, *W drodze do Santiago de Compostela: portret socjologiczny*. Autor zagadnienie motywacji poddaje analizie z perspektywy socjologa, antropologa, psychologa społecznego oraz filozofa; B. Sury, 2011, w opracowaniu *Droga Europejska – Camino de Santiago, jako element integracji europejskiej. Profil pielgrzyma do Santiago de Compostela w Roku Jakubowym 2010*, próbuje znaleźć związki pomiędzy integracją europejską a motywacją osób, które przemierzają pątniczy szlak. Problematykę motywów na Camino de Santiago znajdziemy także w pracach: M. Strzelecka, 2011, *Camino de Santiago. Antropologiczna analiza współczesnego pielgrzymowania*, K. Ferfét, 2008, *Ewolucja motywacji podróży religijnych na przykładzie Camino de Santiago*, P. Różyckiego, 2008, *Motywy pielgrzymowania na drogach Św. Jakuba*.

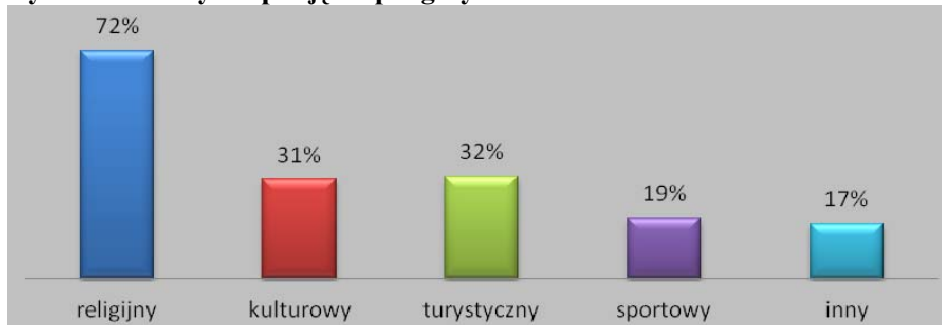
¹⁴ Szerzej ten aspekt omawia S. Burdziej, 2005, *W drodze do Santiago de Compostela*, s. 59.

¹⁵ Pominęto dane z Lat Jubileuszowych, w których motyw „religijny” jest dominujący, np. w 2010 r. deklarowało go 54,7% osób, „religijny i inny” – 40,2%, a „inny” – 5,1%.

¹⁶ Szerzej zagadnienie to omawia wydane przez Kongregację ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania*, cz. II, rozdz. 8, *Sanktuaria i pielgrzymki*, Pallottinum, Poznań 2003.

Te wątpliwości są widoczne w przypadku ankietowanej grupy pielgrzymów. Respondenci mieli nieco inną, rozszerzoną możliwość wyboru odpowiedzi, dlatego uzyskane wyniki odbiegają od danych uzyskanych przez Biuro Pielgrzyma. Pytani najczęściej wskazywali motyw religijny (72%) swojej peregrynacji, ale także turystyczny (32%), kulturowy (31%), sportowy (19%) – ryc. 12. To wskazuje, że dla wielu osób motywacja pozareligijna (82%) była istotnym czynnikiem wyruszenia na trasę Jakubową. Tylko 31% badanych wskazało motyw religijny, jako jedyny w wędrówce do Santiago.

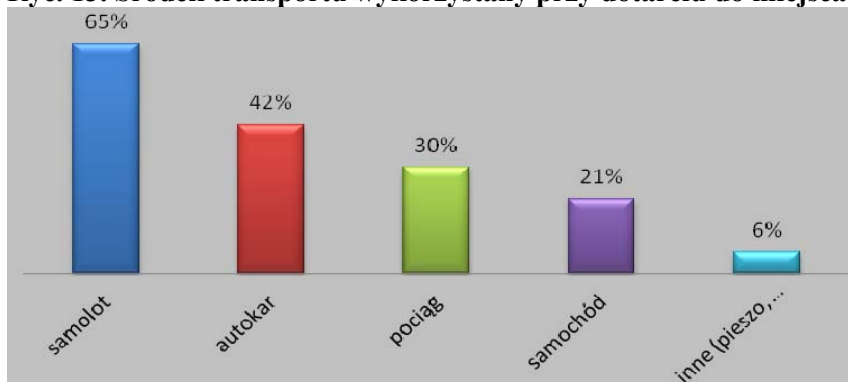
Ryc. 12. Główny cel podjęcia pielgrzymki

Źródło: opracowanie własne

Santiago de Compostela położone jest na krańcach Europy. W przeszłości pielgrzymi wyruszali do sanktuarium od progu własnego domu. Obecnie tylko nieliczna grupa decyduje się na podjęcie takiego wyzwania. Najczęściej wybiera się określony środek transportu, aby dotrzeć do punktu rozpoczęcia pielgrzymki. Spośród badanych, 65% wybrało samolot, 42% autobus, 30% pociąg. Co piąty badany zdecydował się na dojazd samochodem (21%), a 6% na inną możliwość, np. autostop (ryc. 13).

Ryc. 13. Środek transportu wykorzystany przy dotarciu do miejsca rozpoczęcia pielgrzymki

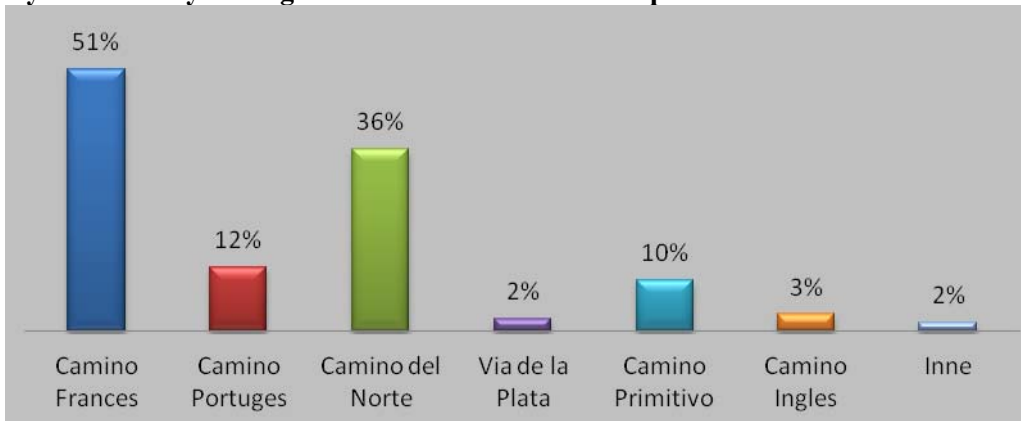

Źródło: opracowanie własne

Najpopularniejszą trasą pielgrzymkową, którą wędrowali respondenci było Camino Francés (51%) oraz Camino del Norte (36%)¹⁷. Co dziesiąty pielgrzym podążał Camino Portugés (12%) oraz Camino Primitivo (10%). Wymieniano także Camino de Puy, Camino Arles oraz Camino Levante¹⁸. Wśród badanych nikt nie przeszedł Camino Via de la Plata (4,4%) ani Camino Inglés (1,48%) – ryc. 14.

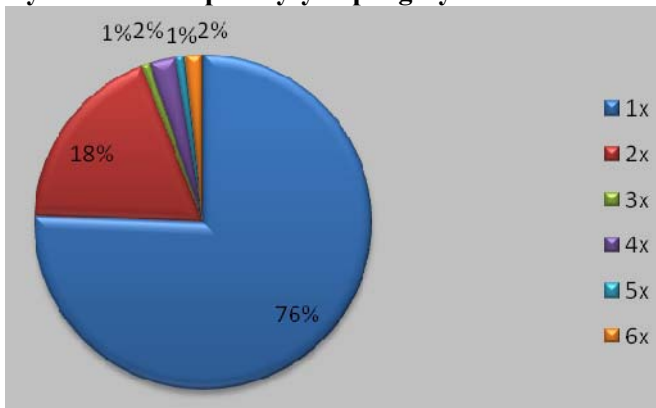
¹⁷ Według statystyki Biura Pielgrzyma Droga Francuska jest najczęściej wybieranym szlakiem, jednak w ostatnich latach zaznacza się stopniowy wzrost znaczenia pozostałych dróg. W 2000 r. Trasą Francuską przeszło ok. 93% pielgrzymów, w 2009 r. – ponad 77%, w 2011 r. nieco ponad 72%. Na drugim miejscu lokuje się Trasa Portugalska – w 2009 r. ok. 8%, w 2011 r. ponad 12%; dalej Szlak Północny – w 2009 r. ok. 6,5%, w 2011 r. podobnie 6,4%. Na pozostałe trasy decyduje się znacznie mniej osób od ok. 8000 (Via de la Plata) do 2000 (Trasa Angielska).

¹⁸ Camino de Puy, Camino Arles to odcinki tras znajdujące się we Francji. W Puenta de Reina na terenie Hiszpanii łączą się w jeden trakt – Camino Francés. Natomiast Camino Levante ma swój punkt początkowy w Walencji. Od Zamory może łączyć się z Via de la Plata lub dochodzić do Camino Francés.

Ryc. 14. Przebyte Drogi Św. Jakuba na terenie Hiszpanii

Źródło: opracowanie własne

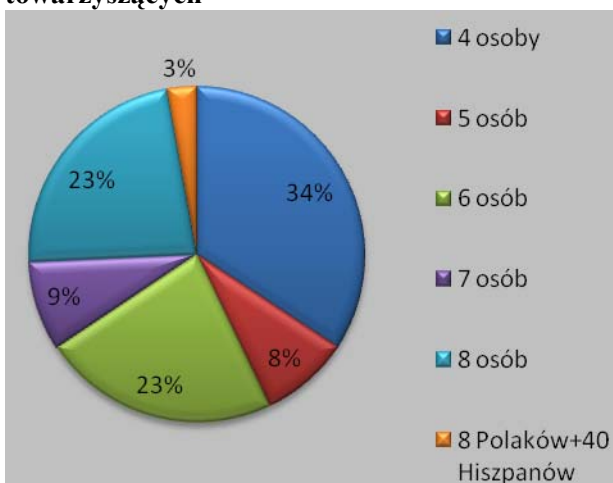
Większość ankietowanych znalazła się na szlaku do Santiago po raz pierwszy (76%), co piąty badany odbył pielgrzymkę dwukrotnie (18%). Ale były też osoby, które na Camino znalazły się po raz piąty (1%) czy szósty (2%) – ryc. 15.

Ryc. 15. Liczba przebytych pielgrzymek

Źródło: opracowanie własne

oraz około czterdziestu Hiszpanów.

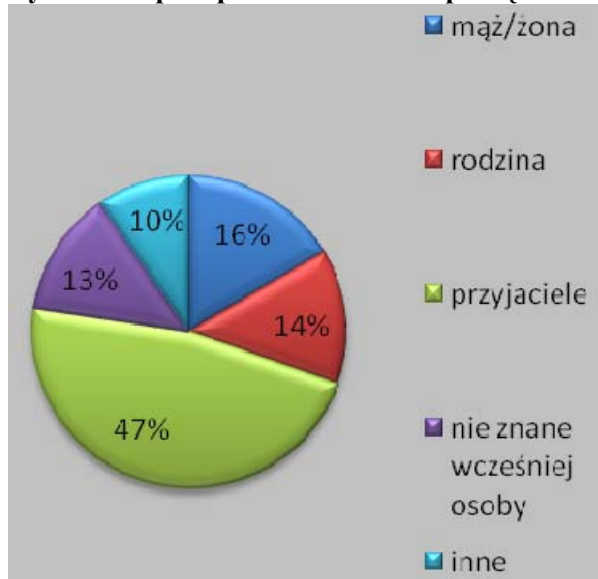
Jedno z pytań dotyczyło sposobu pielgrzymowania, dzieląc wędrowców na osoby podróżujące samotnie, z jedną lub dwoma osobami, bądź przemierzające szlak w grupie. Na samotną wędrowkę zdecydowało się 21% osób, z jednym towarzyszem pielgrzymowało 38%, z dwoma osobami – 15%. Pozostała część respondentów przemierzała trasę w grupach, których liczebność wahała się od 4 do 8 osób – ryc. 16. Wyjątek stanowił badany, który znajdował się w grupie ośmiu Polaków

Ryc. 16. Liczebność badanych grup towarzyszących

Źródło: opracowanie własne

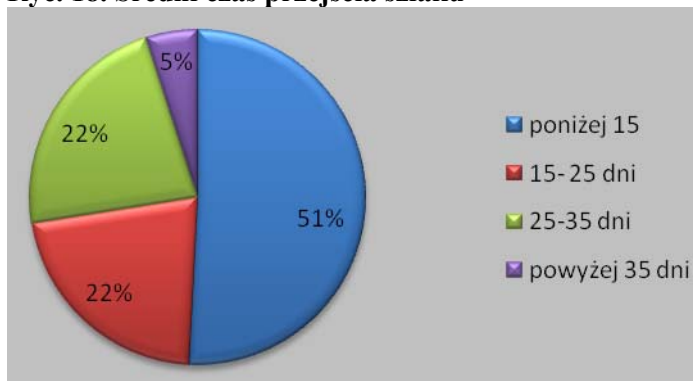
Prawie połowa osób pielgrzymujących w towarzystwie określiła współwędrowca jako: przyjaciel – 47%, mąż/żona – 16%. Podobne wartości (14% oraz 13%) uzyskała rodzina (np. matka, córka) i osoby wcześniej nieznane – ryc. 17. Wśród odpowiedzi wymienianych przez respondenta znalazły się też określenia: dziewczyna/chłopak, koleżanka.

Ryc. 17. Stopień pokrewieństwa współwędrowca

Źródło: opracowanie własne

jest, według wskazań przewodników, na 30 etapów dziennych. Większość badanych przeszła swoją trasę w czasie krótszym niż 15 dni. Co czwarty pątnik poświęcił na pielgrzymowanie 15-25 dni lub 25-35 dni. Jedynie 5% badanych mogła pozostać na szlaku dłużej niż 35 dni (ryc. 18).

Ryc. 18. Średni czas przejścia szlaku

Źródło: opracowanie własne

jednym razem, jak i ci, którzy przeszli jedynie jej fragment. W grupie respondentów, deklarujących przejście całej trasy byli pątnicy (6%), którzy przeszli ją w okresie kilku lat, dzieląc Drogę Św. Jakuba na etapy (credencial zachowuje ważność) – ryc. 19. Osoby pielgrzymujące pieszo do Compostela dziennie przemierzały odcinki mające długość 25-30 km, rowerzyści więcej niż 40 km (ryc. 20). Odległość dziennego przejścia współczesnego pielgrzymy jest podobna do tej, jaką mógł pokonać pielgrzym średniowieczny¹⁹.

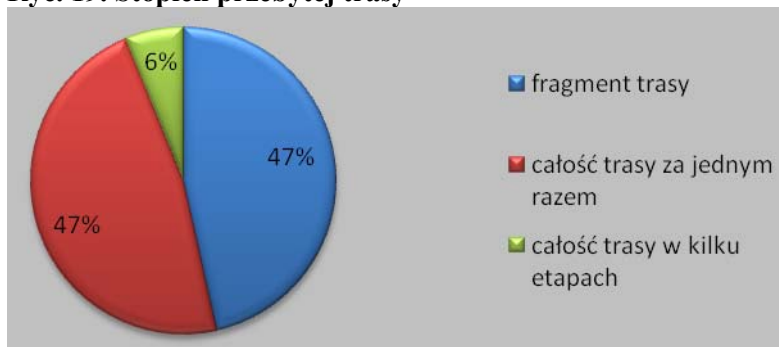
W odpowiedziach dotyczących rodzaju grupy, z którą badany pielgrzymował, 93% (69 osób) wskazało formę niezorganizowaną, która spontanicznie powstała w trakcie wędrówki Drogą Św. Jakuba.

Współczesna pielgrzymka do Santiago dopuszcza trzy formy przebycia trasy – pieszo, na rowerze, konno. Zdecydowana większość (96%) ankietowanych pokonała Szlak Jakubowy pieszo oraz na rowerze (4%). Żaden z respondentów nie przemierzył szlaku na koniu czy wózku inwalidzkim.

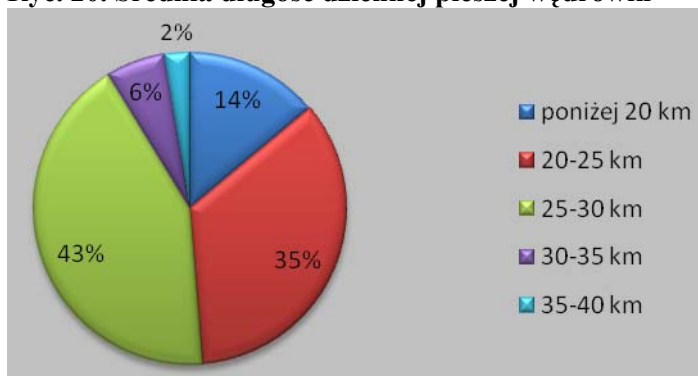
Do sanktuarium w Santiago prowadzą trasy o zróżnicowanej odległości. Najczęściej wybierane Camino Francés liczy ok. 800 km. Jego przejście podzielone

Aby otrzymać *Compostelę*, świadectwo odbycia pielgrzymki, nie jest wymagane przejście całej trasy za jednym razem. Można podzielić drogę na etapy lub przejść tylko część trasy. Bezwzględnym wymogiem jest przejście ostatnich minimum 100 km, przejechanie na rowerze 200 km za jednym razem. Wśród badanych pielgrzymów podobną wartość procentową – po 47%, uzyskała grupa, która pokonała całość wybranej przez siebie trasy za

¹⁹ Przykładem są np. średniowieczne kościoły p.w. św. Jakuba zlokalizowane w środkowozachodniej części diecezji krakowskiej na trasie Sandomierz – Kraków. Z 22 świątyń, 18 położonych jest na lewym brzegu Wisły. Kościoły, układają się liniowo w odległości 10-60 km, przy czym na terenie silnego osadnictwa 10-35 km (jeden dzień marszu). To może wskazywać na istnienie w przeszłości szlaku pątniczego, a świątynie określić, jako kościoły stacyjne; patrz: Witkowska A, 2002, *Wezwanie św. Jakuba Większego Apostoła w diecezji krakowskiej*, [w:] R. Knapieński (red.), *Kult św. Jakuba Większego Apostoła w Europie Środkowo-Wschodniej*, Lublin, s. 116.

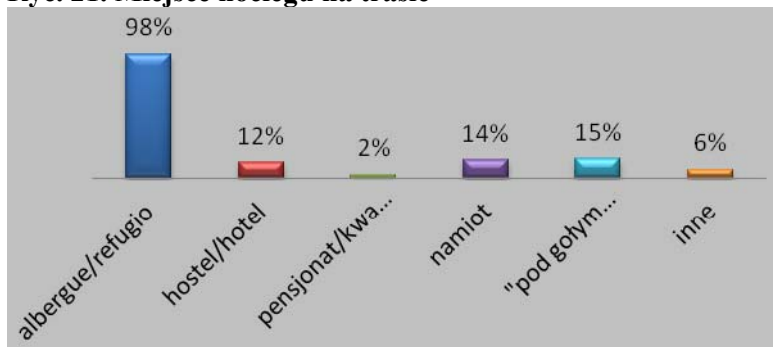
Ryc. 19. Stopień przebytej trasy

Źródło: opracowanie własne

Ryc. 20. Średnia długość dziennej pieszej wędrówki

Źródło: opracowanie własne

Prawie wszyscy pielgrzymi nocowali podczas wędrówki w albergue (98%). Pod namiotem spało 14% badanych, w hostelach/hotelach 13%. Aż 15% respondentów udających się do grobu św. Jakuba spędziło noc „pod gołym niebem”, w tym m.in. na plaży, ulicy, pod kościołem (ryc. 21). Miejscami noclegowymi były także: stodoła, szopa, kościół, sala gimnastyczna, nocleg u strażaków czy couchsurfing.

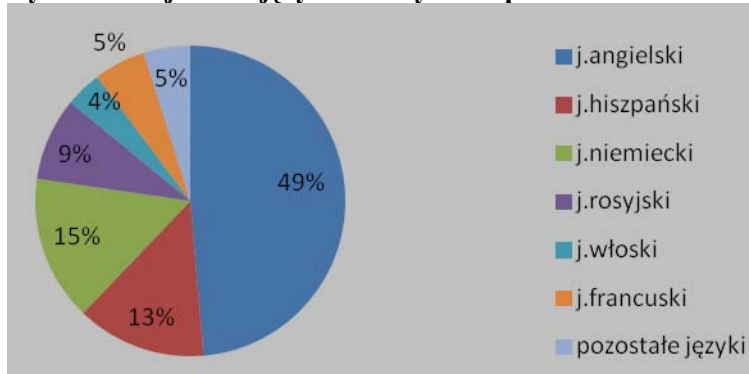
Ryc. 21. Miejsce noclegu na trasie

Źródło: opracowanie własne

W ankiecie znalazło się pytanie o znajomość języka (innego niż własny język ojczysty) umożliwiającego komunikowanie się w trakcie pielgrzymki. Badani wymieniali m.in. język angielski (74%), hiszpański (25%), niemiecki (23%) oraz rosyjski (9%). Pojedyncze osoby deklarowały: język czeski, białoruski, valenciano, duński, słoweński oraz migowy²⁰ (ryc. 22). Znajomość obcego języka nie jest wymagana, wobec klimatu jedności, jaki panuje na Drodze. Może być jedynie przeszkodą w nawiązywaniu osobistych kontaktów czy ogranicza wymianę myśli i wrażeń z przebytej trasy.

²⁰ Podczas sumowania wyników, pod uwagę wzięto jedynie odpowiedzi osób mówiących innym językiem niż język ojczysty.

Ryc. 22. Znajomość języków obcych na poziomie komunikatywnym

Źródło: opracowanie własne

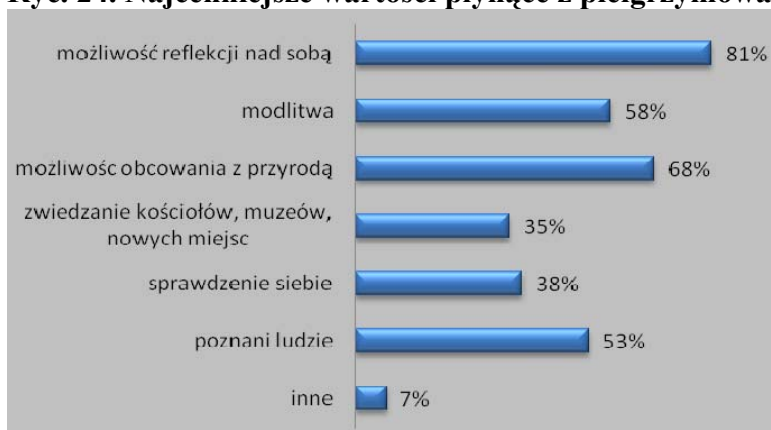
W ostatnich latach na Szlaku Camino de Santiago widać komercjalizację, szczególnie Trasy Francuskiej, którą podąża największa liczba pielgrzymów. Aby ułatwić wędrowanie, mieszkańcy wiosek położonych wzdłuż traktu założyli grupy, które proponują pielgrzymom usługę podwiezienia bagażu do kolejnego miejsca noclegu. Dlatego w ankiecie znalazło się pytanie związane z tym zagadnieniem. W większości (86%) respondentów nie skorzystało z tej możliwości. Ale nie oznacza to, że wszyscy – 14% ankietowanych wykorzystało szansę podwiezienia swojego plecaka.

Ponad trzy czwarte osób pielgrzymujących do Santiago (83%) stwierdziła, iż szlak spełnił ich oczekiwania. Wśród odpowiedzi wyróżniły się cztery grupy zagadnień: trasa (38%), przeżycia wewnętrzne (29%), spotkanie ludzi (27%) oraz relacja z Bogiem (14%) – ryc. 23.

Ryc. 23. Grupy wartości, które spełniły oczekiwania pielgrzymów

Źródło: opracowanie własne

Wielodniowa wędrowka średniowiecznym traktem pielgrzymim daje szansę na przemyślenia, zmianę otoczenia, doświadczenia trudu drogi. Dla badanej grupy najważniejszymi wartościami przebytej trasy były: możliwość refleksji nad własnym życiem (81%), obcowanie z przyrodą (68%), modlitwa (58%) oraz poznanie ludzi (53%). Zbliżone wartości osiągnęły sprawdzenie siebie (38%) oraz możliwość zwiedzania (35%) – ryc. 24.

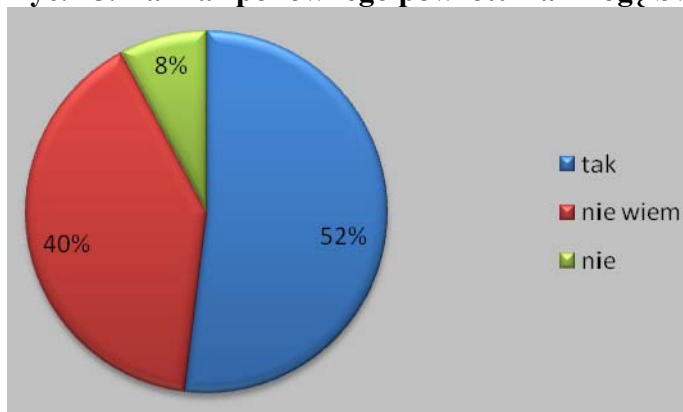
Ryc. 24. Najcenniejsze wartości płynące z pielgrzymowania po szlaku św. Jakuba

Źródło: opracowanie własne

Nie dla wszystkich pielgrzymów przejście Camino de Santiago było doświadczeniem pozytywnym. Mając możliwość swobodnej wypowiedzi respondenci dzielili się swoimi negatywnymi spostrzeżeniami. Najczęściej wskazywano na: „przeludnienie tras; tłok na trasie; przewagę turystów nad pielgrzymami; dużą ilość śmieci zalegającej na trasie; za mało przeżyć duchowych, religijnych; wiele kościołów zamkniętych; nie zawsze była możliwość uczestnictwa w Mszy Św.; rywalizacja o miejsca w albergue; ostatnie 100 km to trasa trekkingowa a nie pielgrzymkowa...”. Otrzymane wyniki w pewien sposób korespondują z wcześniejszymi – np. wzrastającą z roku na rok liczbą wędrujących (przeludnienie, śmieci, trudności w zdobyciu noclegu w albergue) czy zmianą motywacji – z religijnej na religijno-kulturową (turyści, obcowanie z kulturą hiszpańską, trudności z uczestnictwem w liturgii, aktywne wakacje).

Pod urokiem Camino de Santiago było 52% badanych. Osoby te zamierzają w przyszłości powrócić na szlak. Przyszłej decyzji powrotu na pielgrzymi trakt nie jest pewnych 40% osób, a tylko 8% respondentów deklarowało, iż była to ostatnia wizyta na Jakubowym szlaku (ryc. 25).

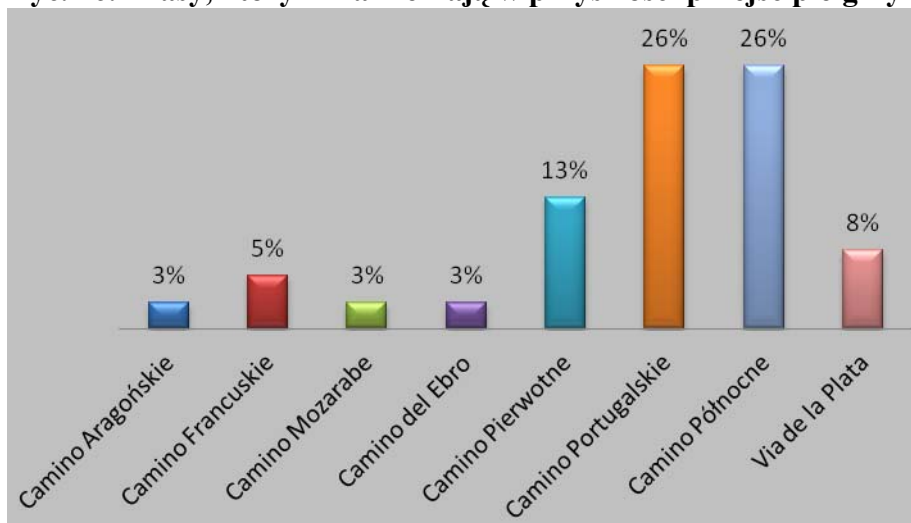
Ryc. 25. Zamiar ponownego powrotu na Drogę Św. Jakuba

Źródło: opracowanie własne

Pośród tych, którzy chcą ponownie podjąć wyzwanie – 54% nie umiało określić, którą drogę zamierzaliby w przyszłości przejść. Wśród zdecydowanych na powtórne wędrowanie, 37% osób wie, że będzie to trasa odmienna od tej, którą poznali. Tylko 9% umiało określić swój przyszły wybór drogi. Najwięcej osób wskazało szlak Portugalski oraz Północny – po 26% odpowiedzi, Drogę Pierwotną (13%) oraz Drogę Srebrną (8%) – ryc. 26.

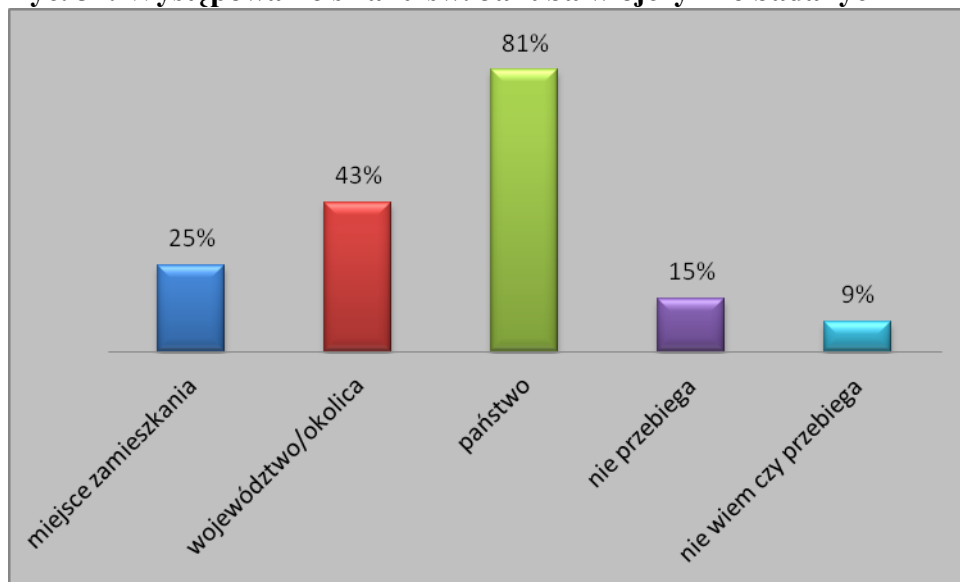
Ryc. 26. Trasy, którymi zamierzają w przyszłości przejść pielgrzymi

Źródło: opracowanie własne

W ostatnich czasach, w związku z apelem papieża Jana Pawła II, odtworzono w Europie wiele średniowiecznych traktów prowadzących do Composteli. Stąd w kwestionariuszu ankiety znalazło się pytanie o szlaki Jakubowe w kraju pochodzenia respondenta. W 81% odpowiedzi badani twierdzili, iż szlak św. Jakuba przebiega przez ich państwo, o istnieniu tras w województwie/okolicy wiedziało 43% osób, w miejscu zamieszkania 25% badanych. Nieznajomość przebiegu szlaku wskazało 9% ankietowanych (ryc. 31).

Ryc. 31. Występowanie szlaku św. Jakuba w ojczyźnie badanych

Źródło: opracowanie własne

W wielu miastach, przez które wytyczona jest Droga Św. Jakuba podejmowane są różnorodne inicjatywy promujące Camino de Santiago. Są to spotkania, wystawy, prelekcje. O takich działaniach wiedziało 31% badanych, brak wiedzy w tym temacie wskazało 28%, a 41% twierdziła, iż w miejscu zamieszkania takie inicjatywy nie mają miejsca. Respondenci, którzy uczestniczyli w tych formach deklarowali: zainteresowanie tematyką pielgrzymowania do Santiago, pogłębienie wiedzy, ale i ciekawość – poszukiwanie informacji przed wyruszeniem w drogę, poznanie osobistych doświadczeń pielgrzymów.

Pielgrzymowanie do innych ośrodków kultu

W czasach współczesnych, wbrew tendencjom do sekularyzacji, pielgrzymowanie do miejsc kultu religijnego przeżywa prawdziwy rozkwit. Szacuje się, że na świecie pielgrzymuje ponad 300 mln osób rocznie, z czego większość (ponad 200 mln) stanowią pielgrzymi chrześcijańscy [Jackowski 2003, s. 131]. Decydujące znaczenie na rozwój katolickich peregrynacji miały podróże apostolskie bł. Jana Pawła II.

Aby dowiedzieć się, czy pielgrzymka do relikwii św. Jakuba to jedyna religijna wędrownia respondenta, w ankiecie znalazły się pytania o podejmowane pielgrzymowanie do innych niż Santiago miejsc kultu religijnego. Pytano o peregrynacje do świętych miejsc w ojczyźnie badanego, jak i poza granicami. Większość respondentów (77%) na to pytanie udzieliła odpowiedzi twierdzącej.

Do sanktuariów w swoich ojczyznach respondenci pielgrzymowali pieszo (87%), mniejsze znaczenie miał samochód (51%) lub autokar (47%). Nieco inaczej kształtowało się pielgrzymowanie do sanktuariów zagranicznych. Decydujące znaczenie przy dotarciu do miejsca odgrywał autokar (57%), bądź samochód (43%).

Podczas pielgrzymki do sanktuariów w ojczyźnie korzystano zarówno z wyjazdów zorganizowanych (77%) i niezorganizowanych (67%). Ze względu na znaczną liczbę

ankietowanych pielgrzymów polskiego pochodzenia, najczęściej wymienianymi krajowymi sanktuariami były: Częstochowa (80%), Licheń (38%) oraz Kraków-Łagiewniki (14%). Cudzoziemcy, którzy udzielili odpowiedzi, jako krajowe sanktuaria wskazywali: Lourdes, Vezelay, Asyż.

Głównym celem peregrynacji zarówno w ojczyźnie, jak poza granicami kraju był motyw religijny (92%). Mniej niż co piąty badany za przewodni motyw pielgrzymki krajowej uznał cel kulturowy (24%), natomiast przy zagranicznej cel ten deklarowało 45% ankietowanych. To może wskazywać, iż respondenci w widoczny sposób łączyli pielgrzymkę z możliwością poznania dziedzictwa kraju odwiedzanego. Sanktuariami zagranicznej wyprawy pielgrzymiej, które wskazywali respondenci okazały się Lourdes (33%), Rzym (31%) oraz Fatima i Wilno (po 13% odpowiedzi).

Podsumowanie

W religii chrześcijańskiej pielgrzymki stanowią publiczny i wspólnotowy wyraz pobożności, są „*wyrazem religijności duchowej, ściśle związanej z sanktuarium*” [...] *Pielgrzym potrzebuje sanktuarium, a sanktuarium potrzebuje pielgrzyma* [Dyduch 2005, s. 218]. Pielgrzymowanie do sanktuarium w Santiago de Compostela zajmuje w historii Europy miejsce szczególne. Średniowieczne szlaki, które prowadziły do relikwii św. Jakuba Większego (Starszego), pątnicy określali, jako „najpiękniejszą drogę świata”. Tak było w przeszłości, tak jest obecnie. Apele papieża Jana Pawła II oraz papieskie podróże apostolskie, zachęciły tysiące osób, starszych i młodych, do wyruszenia na Jakubowe drogi. Odtworzono dawne trakty, zrewaloryzowano zabytkowe kościoły, powstała infrastruktura przydatna pielgrzymom. Na popularność Camino de Santiago wpłynęły także środki masowego przekazu, filmy, publikacje, osobiste wspomnienia z wędrowki znanych osób. W społeczności świata, która przybywa rokrocznie do grobu apostoła w Santiago de Compostela, nie brakuje także Polaków.

Pielgrzymka to rekolekcje w drodze, praktyka czynnej ascezy, okres próby i indywidualnej weryfikacji wiary, nadziei, miłości, który może prowadzić do wewnętrznej przemiany człowieka. Osoby wędrujące do relikwii św. Jakuba, bez względu na wyznanie, mają osobistą intencję, dla której podjęły trud drogi. Choć szlak do Composteli to średniowieczny, chrześcijański szlak pielgrzymkowy, nie dla wszystkich motywacją duchową ma obecnie dominujące znaczenie. Wyruszający wskazują różne cele wyprawy: chęć poznania kraju, jego dziedzictwa kulturowego, zaspokojenie potrzeb emocjonalnych, religijnych, zawarcie nowych znajomości, modę. Są one zróżnicowane, uzmysławiają trudności w jednoznacznej interpretacji postaw i motywów przez współczesnych pielgrzymów, którzy docierają do sanktuarium i przeżywają *sacrum*. Na przestrzeni lat motywacje osób wędrujących do Composteli uległy zmianie – z religijnego/duchowego na rzecz poznawczego/kulturowego. Współczesna pielgrzymka do tego hiszpańskiego sanktuarium staje się bardziej formą turystyki pielgrzymkowej niż rzeczywistej pielgrzymki według wskazań kościelnych. Osoby wędrujące określają się częściej, jako „poszukujący turyści”. Wielodniowy marsz z plecakiem, zazwyczaj w małej grupie, związane z drogą niewygody sprzyjają przemyśleniom, wyciszeniu, pokonaniu własnych słabości, ale także przeżyciu niecodziennych doświadczeń, radości, zaskoczenia. Współcześni pielgrzymi chcą doznań podobnych, co ich średniowieczni poprzednicy – Boga i duchowości w otaczającej przestrzeni, wyrzeczeń, prostoty życia. Przemierzając pątnicze szlaki odkrywają metaforę ludzkiego życia, jako pielgrzymki do domu Ojca, prawdę o sobie i swoim losie. Odkrywają, iż początkowa intencja jest inna od tej u kresu wędrowki. Ważnym jest, żeby znaleźć się na Drodze, iść na zachód i z każdym krokiem zbliżać się do grobu apostoła. Wędrowanie staje się duchową odnową – czasem poszukiwania, wewnętrznego dojrzewania i mozolnego odnajdywania odpowiedzi na podstawowe pytania egzystencjalne dotyczące sensu życia. To także okazja do obcowania z innymi ludźmi, których poznajemy podczas wędrowki. Wspólna

modlitwa, wzajemna pomoc i życzliwość łączą pątników w jedną wspólnotę pielgrzymkową. Osoby, które wędrowały drogą św. Jakuba mówią, że u kresu drogi, w Santiago „umiera stary człowiek i rodzi się nowy w Chrystusie”. Camino uczy pokory, wyrozumiałości i cierpliwości wobec bliźnich. To doświadczenie nieporównywalne do żadnego innego, pełne wzlotów i upadków, przygoda duchowa i wyzwanie fizyczne. Dlatego Kościół, mając świadomość zmian, jakie dokonują się w człowieku w obcowaniu z *sacrum*, popiera wartości płynące z pielgrzymowania i turystyki pielgrzymkowej, widząc w nich szansę na nową ewangelizację świata. Szlak św. Jakuba – Camino de Santiago jest tego przykładem, w którym wiele osób dopatruje się fenomenu tej Trasy.

Bibliografia:

- Alsina F.L., 2003, *Santiago, una ciudad para el Apòstol*, [w:] *Santiago – la Europa del Peregrinaje*, Lungweg, Barcelona
- Burdziej S., 2005, *W drodze do Santiago de Compostela: portret socjologiczny*, Nomos, Kraków
- Dyduch M., 2005, *Pielgrzymowanie do sanktuariów w świetle przepisów kościelnych*, [w:] B. Domański, S. Skiba (red.), *Geografia i sacrum*, t.1, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków
- Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania. Sanktuaria i pielgrzymki*, 2003, cz. II, rozdz. 8, Pallottinum, Poznań
- Ferfet K., 2008, *Ewolucja motywacji podróży religijnych na przykładzie Camino de Santiago*, [w:] M. Kazimierzak (red.), *W kręgu humanistycznych refleksji nad turystyką kulturową*, AWF, Poznań
- Jackowski A., 2000, *Leksykon. Szlaki Pielgrzymkowe Europy*, Znak, Kraków
- Jackowski A., 2003, *Święta przestrzeń świata*, UJ, Kraków
- Jan Paweł II, 2011, *Akt Europejski*, Czuwajmy, Więclawice Stare
- Kończakowski-Bochenek A., 2009, *Nie idź tam człowieku! Santiago de Compostela*, WAM, Kraków
- Manikowska H., 2008, *Jerozolima-Rzym-Compostela. Wielkie pielgrzymowanie u schyłku średniowiecza*, seria Monografie-Fundacja na Rzecz Nauki Polskiej, UW, Wrocław
- Ohler N., 2000, *Życie pielgrzymów w średniowieczu. Między modlitwą a przygodą*, WAM, Kraków
- Orzechowska-Kowalska K., 2010, *Camino de Santiago – szlak pielgrzymkowy czy kulturowy?*, [w:] M. Kazimierzak (red.), *Współczesne podróże kulturowe*, AWF, Poznań
- Orzechowska-Kowalska K., 2008, *Europejski Szlak Pielgrzymkowy Rady Europy nośnikiem wybranych wartości kulturowych*, [w:] *Komercjalizacja turystyki kulturowej*, Wyższa Szkoła Zarządzania, Wrocław
- Różycki P., 2008, *Motywy pielgrzymowania na drogach św. Jakuba*, [w:] A. Jackowski, F. Mróz, I. Hodorowicz (red.), *Drogi św. Jakuba w Polsce, stan badań i organizacja*, Czuwajmy, Kraków
- Strzelecka M., 2011, *Camino de Santiago. Antropologiczna analiza współczesnego pielgrzymowania*, UAM, Poznań
- Sury B., 2011, *Droga Europy – Camino de Santiago jako element integracji Europejskiej. Profil pielgrzyma do Santiago de Compostela w Roku Jakubowym 2010*, [w:] A. Jackowski, F. Mróz, I. Hodorowicz (red.), *Wpływ Świętego Roku Jakubowego na rozwój kultu Drogi Św. Jakuba*, Czuwajmy, Kraków
- Witkowska A., 2002, *Wezwanie św. Jakuba Większego Apostoła w diecezji krakowskiej w średniowieczu*, [w:] R. Knapiński (red.), *Kult św. Jakuba Większego Apostoła w Europie Środkowo-Wschodniej*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin

The modern pilgrim on the route to Santiago de Compostela

Key words: pilgrimage, the Sanctuary of Saint James in Santiago de Compostela, pilgrimage movement on Camino de Santiago, a pilgrim on the route to the relics of Saint James

Abstract

Pilgrimages to Santiago de Compostela have been undertaken since the 11th century. During the Middle Ages many routes were developed, which were followed by the people from the whole of Europe for their peregrinations to the relics of Saint James. The importance of the Sanctuary decreased in the 15th and 16th centuries. The 20th century saw the renaissance of pilgrimages to Compostela. This was ascribed to the pope the Blessed John Paul II. Currently thousands of people make the effort to walk to Santiago de Compostela to experience, like their predecessors, an encounter with God, to know themselves and the surrounding space. The reasons for the decision to venture on this peregrination differ widely and remain difficult to interpret. The article presents the initial results of a questionnaire completed by the pilgrims who reached Compostela in 2011.